

CHARLZ DIKKENS VA SHARLOTTA BRONTELARNING REALIZM RIVOJIGA QO'SHGAN HISSALARI

Xodjayeva Shoira Bekbergenovna

Urganch innovatsion universiteti o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada Charlz Dikpens va Sharlotta Brontelarning viktoriya davri adabiyotida realizmning rivojlanishiga qo'shgan hissalari haqida so'z boradi. Charlz Dikpens tomonidan yozilgan mashhur roman "Buyuk umidlar" va Sharlotta Brontening "Jeyn Eyr" romanining dunyo yuzini ko'rishiga bo'lgan sabablar e'tirof etilgan.

Annotation: In this article discusses the contributions of Charles Dickens and Charlotte Brontë to the development of realism in literature during the Victorian era. The famous novel *Great Expectations* written by Charles Dickens and *Jane Eyre* by Charlotte Bronte are recognized as the reasons why the world saw the world.

Аннотация: В этой статье рассматривается вклад Чарльза Диккенса и Шарлотты Бронте в развитие реализма в литературе викторианской эпохи. Знаменитый роман «Большие надежды» Чарльза Диккенса и «Джейн Эйр» Шарлотты Бронте признаны причинами, по которым мир увидел мир.

Kalit so'zlar: Charlz Dikpens, Sharlotta Bronte, "Buyuk umidlar", "Jeyn Eyr", viktoriya davri, realizm.

Keywords: Charles Dickens, Charlotte Bronte, "Great Expectations", "Jane Eyre", Victorian Era, realism.

Ключевые слова: Чарльз Диккенс, Шарлотта Бронте, "Большие Надежды", "Джейн Эйр", Викторианская эпоха, реализм.

Realizm 19-asrning oxirlarida naturalizmga o'tdi. Naturalizm bilan yozuvchilar o'z qahramonlarini irsiyat va tarix orqali tavsifladilar. Odamlarga realizmda yoqimsiz

bo'lgan fazilatlar, masalan, xarakterga bog'liqlik va o'ta zerikarli syujetlar naturalizm tomonidan kuchaytirilgan. Noyob ta'sir Charlz Darvinning evolyutsiya nazariyasidan kelib chiqdi, bu boshqa yozuvchilarni realizmdan tashqariga chiqishga ilhomlantirdi. Realizm predmetlarni faqat borligicha tasvirlashga intilayotgan bo'lsa, naturalizm ham ob'yektlarning barcha harakatlarini manipulyatsiya qilish orqali irsiyat va tarix kabi asosiy kuchlarni "ilmiy" boshqarishga intiladi. Misol uchun, Dikkensning "Buyuk umidlar" asarida Pip kitobning ko'p qismida o'z xayrixohligi kimligini bilmasligi sababli juda ko'p keskinlik paydo bo'ladi. Romanni o'qishning zavqi o'quvchilarning xayr-ehson qiluvchining kimligi haqidagi taxminlarida yotadi. Umuman olganda, Viktoriya fantastikasida sir oshkor bo'lganda va keskinlik bo'shatilganda, narsalar ko'pincha kutilganidan butunlay boshqacha bo'lib chiqadi. Ushbu tushuncha o'quvchini xursand qilish uchun mo'ljallangan, chunki asarni o'qish paytida uning e'tiborini tortgan narsa bo'lishi mumkin. Bundan tashqari, "Buyuk umidlar"da romanning ikki xil oxiri mavjudligi o'quvchilarda keskinlikni keltirib chiqaradi va yanada samarali munozaralarga undaydi. Charlz Dikkensning "Buyuk umidlar" romanida Pip ismli bola to'satdan boyib ketadi va unga jentlmen bo'lish imkoniyati taqdim etiladi. Romanda Pipning kurashlari tasvirlangan bo'lib, uning fe'l-atvori, uning yaxshi va yomon ishlari va ularning ortidagi sabablar haqida haqiqatni aytishga qaratilgan. Pip o'sha davrning oddiy odami aniqlay oladigan juda haqiqiy qahramon bo'lishi kerak edi. Pip o'zining barcha kamchiliklari va ijobiy fazilatlari bilan juda "haqiqiy" shaxs sifatida yaratilgan. Viktoriya davrining eng mashhur romanlari realistik, shiddatli syujetli, qahramonlarga boy va uzoq edi. Ular o'rta sinf uchun zamonaviy hayot va o'yin-kulgilarni tasvirlab berishdi. Merriam Websterning fikriga ko'ra, mashhurlik - bu "ko'p odamlar tomonidan sevilish, zavqlanish, qabul qilish yoki mashhur holati". Shunday qilib, realistik Viktoriya romanining mashhurligi butunlay ularni o'qigan odamlarga bog'liq edi. Masalan, Charlz Dikkensning "Buyuk umidlar" romani dastlab har hafta gazetalarda chop etilib, odamlarga shu qadar yoqdiki, u katta talabga aylanib, oxir-oqibat bitta romanga aylandi. Haqiqiy Viktoriya romanlari mashhur bo'ldi, chunki birinchi marta romandagi

qahramonlar o'rta tabaqa odamlari bilan bog'liq edi. Realistik romanning mashhurligi haqida juda muhim ma'lumot manbalaridan biri bu ular haqida yozgan gazetalardir. Penny Illustrated Paper va Illustrated Times jurnallarida Charlz Dikkensning mashhurligi va qadr-qimmatini, hatto 1870-yilda (1892 va 1894) vafotidan keyin ham eslatib o'tgan ikki xil misolga ega ikki xil maqola mavjud.¹ Bu davrda ishlab chiqarilgan davriy nashrlar soni sezilarli darajada oshdi. 19-asr boshlariga kelib, 52 ta London gazetasi va 100 dan ortiq boshqa nomlar mavjud edi. Eng mashhur realistik yozuvchilardan biri Charlz Dikkens o'z e'tiborini vahiy nazariyasiga ko'proq qaratgan. Voqelik insonning his-tuyg'ulari uchun darhol mavjud bo'lgan narsa sifatida tushunilishi mavzusida Dikkens xotiraning muhimligini ta'kidladi, u o'ziga xos ko'rish yoki dunyoni ko'rish usuli sifatida tavsifladi. Bundan tashqari, uning hikoya tarzidagi "Buyuk umidlar" romanida xotira hikoyadagi asosiy tushunchadir, chunki Pip barcha voqealarni xotiradan eslaydi. Ba'zi o'quvchilar romanda Pipdan boshqa hech kimning nuqtai nazari yo'qligidan shikoyat qildilar, ammo Dikkens buni ataylab tanlagan bo'lishi mumkin. Uning fikricha, xotira va vahiy nazariyalari realistik adabiyot uchun zarurdir va hikoyani o'ziga xos "yozma xotira" deb ta'riflash mumkin. Romanni shunday nuqtai nazardan yozish kitobxonlar oldida muhim va dolzarb savol tug'diradi: Pipning ta'riflari va fikrlari voqelikning to'g'ri aks etishini qayerdan bilamiz? To'g'ri javob shundaki, biz shunchaki bilmaymiz va bu noaniqlik Viktoriya realizmi haqida juda qiziqarli munozaralarga olib keladi. Xususan, Charlz Dikkensning asarlari tez-tez gazeta yoki jurnallarda nashr etilgan, ulardan birinchisi 1836-yilda nashr etilgan *The Pickwick Papers* asari edi. Ushbu seriallashtirish va syujetdan ko'ra xarakterga e'tibor berish natijasida Dikkens asarlari ba'zan zaif syujetlarga ega deb tanqid qilinadi. Viktoriya romanlarining real mavzulari ham ularning mashhurligiga hissa qo'shdi. Dikkens, ayniqsa, ishchilar hayotini tasvirlab, yangi o'sib borayotgan o'rta sinf tomoshabinlari bilan bog'lanishi mumkin bo'lgan personajlarni

¹ "Charles Dickens's Popularity." *The Penny Illustrated Paper and Illustrated Times* [London, England] 20 Aug. 1892. Web. 17 May 2014.

yaratdi. 19-asrning boshlarida kitoblarning narxi misli ko‘rilmagan cho‘qqiga ko‘tarilib, eng katta iste‘molchilar bo‘lmish o‘rta tabaqani siqib chiqardi. 1828-1853-yillar orasida kitobning o‘rtacha narxi qirq foizga pasaygan, ammo bu qirq foiz g‘ayritabiiy yuqori boshlang‘ich narxdan past edi. Taxminan Dikkens davrida yangi nashrlarning to‘qson-to‘qson besh foizi taxminan besh yuz yoki undan kam nusxada sotilgan (garchi bu Dikkensning yuqorida aytib o‘tilgan statistik ma‘lumotlarini va boshqa eng ko‘p sotilgan mualliflarni hisobga olsak, har bir yangi nashrga to‘g‘ri kelmasdi). Bu davrning eng mashhur ayol romanchilari orasida Sharlotta Bronte va Jorj Eliot bor. Viktoriya davrining ko‘plab ayollari o‘z asarlariga erkak mualliflarning asarlariga munosib baho berilishini ta‘minlash uchun o‘z asarlarini anonim yoki taxalluslar ostida nashr etishgan. Barcha Bronte opa-singillari qilgan gender noaniq taxalluslardan foydalanish, ayol romanchilarga ayollar tomonidan yaratilganligi sababli hurmatsizlik yoki jiddiy qabul qilinmaslikdan qo‘rqmasdan qahramonlarni o‘zlari xohlagan tarzda yaratishga imkon berdi. “Yangi ayol” g‘oyasi Viktoriya davrida ham mashhur bo‘lgan va muhim madaniy timsol edi. Yangi ayol o‘qimagan, butunlay erkakka qaram bo‘lgan va faqat uy hayotini boshqaradigan stereotipik Viktoriya ayoliga qarama-qarshi edi. Buning o‘rniga, Yangi ayol aqlli, mustaqil, o‘qimishli va o‘zini o‘ziga ishongan edi. Bu mafkura gender rollarining qayta belgilanishiga, ayollar huquqlarining takomillashtirilishiga va erkaklar hukmronligini bartaraf etishga olib kelgan muhim ijtimoiy o‘zgarishlarda muhim rol o‘ynadi. “Yangi ayol” romanlari asosan isyonkor ayollarga qaratilgan bo‘lib, Viktoriya davridagi ayolning nikohdagi va umuman jamiyatdagi mavqeidan noroziligini bildirish bilan mashhur edi. Ular nikohda ayollarning rolini va boshqa ijtimoiy me‘yorlarni qayta belgilashga, shuningdek, jinslar o‘rtasidagi munosabatlarni tuzatishga va ayollarning kasbiy intilishlarini qo‘llab-quvvatlashga intiladi.² Sharlotta Bronte Viktoriya davrining eng ko‘zga ko‘ringan realist romanchilaridan biri bo‘lib, o‘zining ko‘p asarlarini “Karrer Bell” taxallusi ostida gender-neytral taxallus ostida nashr etgan. Bronte o‘z romanlarida

² Diniejko A. “The New Woman Fiction.” The Victorian Web. Warsaw University, 17 Dec. 2011. Web. 05 May 2015.

fikr erkinligi, aql-zakovati va kuchli axloqiy fazilatlarga ega kuchli ayol qahramonlarni yaratdi. U jamiyat tomonidan zulmga uchragan ayollar, jumladan, o'qituvchilar, tarbiyachilar va qari qizlar uchun yozgan. U bu ayollarning barchasi jamiyat yoki ularga bog'liq bo'lmagan holatlar tomonidan qamalanganligini his qildi va Bronte o'z ishida ular uchun gapirishga majbur bo'ldi. Turmushga chiqmagan, o'rta tabaqadagi ayollar tirikchilik uchun yo fohishalik bilan shug'ullanishlari yoki tarbiyachilik qilishlari kerak edi.³ Biroq, tarbiyachining ish kafolati yo'q, eng kam ish haqi olgan va u oila a'zosi va xizmatkori o'rtasida bir joyda bo'lgan holda uy xo'jaligida izolyatsiya qilingan. Pedagoglarning noaniq rolga murojaat qilishga majbur bo'lgan o'rta sinf ayollarining ko'pligi ayollarning jamiyatdagi rolini o'rganish tufayli o'qituvchilar haqidagi romanlarning mashhurligini oshirishga olib keldi. O'qituvchilar romanining eng mashhur namunasi Sharlotta Brontening bolaligidan yetim bo'lib voyaga yetgan va Tornfild hovlisida tarbiyachi bo'lib ishlagan yetim qiz Jeyn Eyr haqidagi Jeyn Eyr romani hisoblanadi. Jeyn - erkaklar hukmronlik qiladigan jamiyatda uning yo'lida turgan barcha to'siqlarga qaramay, isyonkor, topqir va jasur ayol. Jeyn oxir-oqibat Rochesterni sevib qoladi, lekin jamiyatdan ajralib ketadi. Chunki u o'zining xavfsizligi va Rochester taqdim etayotgan pul uchun emas, balki muhabbat tufayli unga turmushga chiqadi. Jeyn Rochesterni hurmat qiladi va uni mamnun qilish uchun o'zining axloqi yoki shaxsiyatidan voz kechmaydi, Bronte buni juda muhim deb hisoblaydi. Sharlotta Bronte "Biz o'zimizni ayol deb e'lon qilishni istamaganmiz, chunki o'sha paytda bizning yozish va fikrlash tarzimiz "ayollarga xos" emas deb gumon qilmagan bo'lsak-da, bizda ayol yozuvchilariga noto'g'ri qarashlar bo'lishi mumkinligi haqida noaniq taassurot bor edi" — Sharlotta Bronte nega ayol yozuvchilar taxalluslardan foydalanganliklari haqida Harmon Nortonning *Wuthering Heights*, 4 nashrida iqtibos keltirilgan.⁴ Charlz Dikens ushbu maqolada Viktoriya davrining haqiqiy realist yozuvchisi sifatida batafsil

³ Lowes, Melissa. "Charlotte Brontë: A Modern Woman." *The Victorian Web*. The Victorian Web, 15 Feb. 2008. Web. 11 May 2015.

⁴ <https://www.nastywomenwriters.com/jane-eyres-righteous-anger-charlotte-bronte-1847-theresa-c-dintino/>

muhokama qilingan. Shuning uchun Gaynorning “Moviy libosli qiz” romani neo-viktoriya romani hisoblanib, u Viktoriya davrining qayta tasavvurini aks ettiradi, chunki asar mazmunini Dikkensning hayoti tashkil etadi. “Moviy libosli qiz” romani 2008-yilda yozilgan va voqealar 1870-yilda bo‘lib o‘tadi. Bu Ketrin va Charlz Dikkensning hayoti va nikohidan ilhomlangan, Doroteya va Alfred Gibson romanida taqdim etilgan. Ushbu roman Ketrin va Charlzning nikohining oxiridagi yomon munosabat va yakuniy surgunni qayta tasavvur qiladi. Biroq, bu roman Ketrin yoki Doroteyani hikoyaning hikoyachisi va qahramoniga aylantirib, bizga bu fidoyi ayolning ichki fikrlari va his-tuyg‘ularini yetkazib beradi.

Adabiyotlar:

1. “Charles Dickens’s Popularity.” *The Penny Illustrated Paper and Illustrated Times* [London, England] 20 Aug. 1892. Web. 17 May 2014.
2. Diniejko A. “The New Woman Fiction.” *The Victorian Web*. Warsaw University, 17 Dec. 2011. Web. 05 May 2015.
3. Lowes, Melissa. “Charlotte Brontë: A Modern Woman.” *The Victorian Web*. *The Victorian Web*, 15 Feb. 2008. Web. 11 May 2015.
4. <https://www.nastywomenwriters.com/jane-eyres-righteous-anger-charlotte-bronte-1847-theresa-c-dintino/>